

KAPITEL 1 / CHAPTER 1 ¹

VISUAL MIND MAPPING FOR PRACTICING FOREIGN LANGUAGE SPEAKING

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-31-00-030

Вступ.

Постійні соціальні зміни зумовлюють виникнення нових концепцій вдосконалення освіти, теорій і практик навчання у закладах вищої освіти (ЗВО), включно і технічного профілю. Освітні реформи стосуються і курсу викладання та навчання іноземних мов, зокрема англійської. Адже в сучасному світі англійська мова виступає однією з необхідних умов міжнародного спілкування та інструментом комунікації в ділових та академічних колах, запорукою соціального та професійного зростання. Такі реалії висувають нові вимоги не лише до здобувачів вищої освіти, а й до викладачів та зумовлюють необхідність впровадження нових методик навчання й викладання іноземної мови, зокрема в напрямку розвитку говоріння – монологічного та діалогічного мовлення.

Однією з головних цілей навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі є формування у студентів іншомовної комунікативної компетенції в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: читанні, аудіюванні, говорінні та письмі. Інструментом досягнення цієї мети в сучасній вітчизняній методиці вибраний комунікативний підхід. Комунікативний підхід бере свій початок у наукових дослідженнях і практичних надбаннях прикладних лінгвістів британських університетів другої половини минулого століття і має на меті навчити учнів та студентів використовувати мову в реальних життєвих обставинах за допомогою створення на заняттях найбільшої кількості ситуацій спілкування та заохотити студентів до активної участі в них. Комунікативний підхід передбачає сформованість комунікативної компетенції здобувача вищої освіти, що актуалізує необхідність розвитку навички іншомовного говоріння – монологічного та діалогічного мовлення у здобувачів вищої освіти.

¹*Authors: Holovko Iryna Olexiivna*

1.1. Технологія візуального ментального картографування як методологічна проблема.

Успішність навчання іноземної мови у здобувачів освіти технічних спеціальностей залежить від багатьох факторів дидактичного та методичного характеру, серед яких важливе місце займає візуалізація процесу навчання. Останнім часом велику популярність викликає використання візуальних ментальних карт як інноваційна технологія. У зв'язку із зацікавленістю та імплементацією новації в навчальний процес, серед педагогів-практиків виникає нагальна потреба обміну досвідом та опису практик використання ментальних карт на заняттях з іноземної мови, зокрема для розвитку навичок говоріння.

Проблемі формування та розвитку навичок говоріння в процесі навчання іноземної мови, а саме навичок монологічного та діалогічного мовлення, присвячено багато праць. В аспекті системного підходу навчання іноземних мов і культур дидактичні принципи та методичні засади досліджували науковці С. Ніколаєва, О. Бігич, Н. Бориско та ін. Питанням дидактичної сутності та теоретико-методичним засадам іншомовної комунікації в системі компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов присвячені дослідження М. Сідун, Т. Полонської, Л. Морської, А. Максименко. Поняття іншомовного монологічного та діалогічного мовлення як основної складової іншомовної професійної підготовки розглядали О. Тарнапольський, Л. Гайдукова, О. Орда, О. Ситник, К. Костюченко, М. Соловей, О. Грищенко, О. Паршикова та ін. Розвиток іншомовних компетенцій здобувачів вищої освіти вивчали А. Стадній, І. Зозуля, І. Ковальчук, О. Токарева, та ін.

Загальновідомо, що традиційне навчання іноземній мові, зокрема у технічному ЗВО, було орієнтоване на читання і переклад спеціальних текстів із залученням вивчення граматичних особливостей ділового та наукового стилю. Але за декілька останніх десятиліть акцент рішуче перемістився на розвиток навичок і умінь усної комунікації – удосконалення розмовної іноземної мови, що включає монологічне та діалогічне мовлення. Разом з цим простежується

динаміка в тенденції впровадження нових технологій в освітньо-навчальний процес (використання мультимедійних засобів, Study-case методу, технології Visual Mind Mapping тощо), що, безперечно, вносить позитивні зміни в традиційний процес вивчення іноземної мови.

Однак, у кінцевому результаті, кожен методичний підхід та технологія, що застосовуються в процесі навчання та викладання іноземної мови, мають на меті розвинути самостійну розумову діяльність студентів, сформувати у них комунікативні навички, зокрема діалогічні та монологічні, міжкультурну й професійну компетентність.

Здійснивши аналіз праць, зосереджених на розвитку навичок іншомовного говоріння (монологічного та діалогічного мовлення), ми вирішили дослідити технологію Visual Mind Mapping (візуального ментального картографування / ментальних карт), розкрити її переваги та можливість досягнути високих результатів у навчанні та вивченні іноземної мови шляхом її імплементації, що є підґрунтям та змістовною сутністю запропонованої нами технології.

Реалізація концепції буде спрямована на дослідження змісту поняття «Visual Mind Mapping», особливостей застосування ментальних карт в практичній діяльності викладачів та студентів для розвитку навичок монологічного та діалогічного мовлення на заняттях з іноземної мови.

Для досягнення цілі вирішуються такі завдання: вивчення основних підходів науковців до визначення змісту поняття технології / концепції «Visual Mind Mapping»; виокремлення основних етапів у процесі здійснення проектної діяльності студентів із застосуванням технології Visual Mind Mapping; розробка і впровадження в навчальний процес процедури складання лексичної ментальної карти; розробка і впровадження в навчально-освітній процес критеріїв оцінювання іншомовного монологічного мовлення із використанням інтерактивної технології Visual Mind Mapping; розробка завдань з діалогічного мовлення на практичних заняттях із використанням інтерактивної технології Visual Mind Mapping; на основі проектної діяльності, визначення ефективності використання ментальних карт у покращенні навичок говоріння – іншомовного

монологічного та діалогічного мовлення здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей.

Тож розглянемо технологію Visual Mind Mapping більш детально, починаючи з її визначення. Зауважимо, що для цілей даного дослідження під поняттям «Visual Mind Mapping» розумітимемо як предметно-наочні, так і теоретично-усні специфічні науково-педагогічні розробки.

Visual Mind Mapping українською перекладається як візуальне ментальне картографування (в деяких варіантах зустрічаємо: візуальна ментальна карта). В контексті нашої роботи визначимо вживання Visual Mind Mapping в якості технології – візуальне ментальне картографування, в якості готового наочного продукту діяльності – ментальна карта (mind-map).

Тож, термін «ментальна карта», у закордонній літературі відомий як mind-map або Visual Mind Mapping, не має єдності у визначенні дефініції. Український освітній веб-портал «Всеосвіта» дає поняття та принципи складання / основи проектування ментальних карт та трактує цей термін як спосіб організації процесу творчого мислення за допомогою схем, побудованих за певними правилами [1]. Популярний веб-портал «Бізмаг» пояснює ментальну карту як спосіб візуального надання інформації та пропонує зручні сервіси для її складання з використанням ресурсів інтернету. Розширюючи це поняття, додається, що ментальні карти використовують принципи асоціативного мислення, щоб представити інформацію в структурованому та зрозумілому вигляді [2]. Серед визначень науковців-теоретиків та практиків, які вивчають та вводять дану інновацію в навчально-освітній процес, зустрічаємо такі інтерпретації ментальної карти як терміна: а) інструмент, що дозволяє мислити, використовуючи весь свій творчий та інтелектуальний потенціал [3]; б) інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі [4]; в) спосіб зображення загального системного мислення за допомогою схеми [5].

Узагальнено дозволимо собі узгодити, що ментальна карта (або, як її ще називають, «карта розуму», «карта пам'яті», «інтелект-карта») – це зручна та ефективна техніка візуалізації мислення та спосіб альтернативного запису

інформації. За своїм діаграмним виглядом ментальна карта – це наочне графічне відображення на папері ходу думок конкретної людини навколо ключового поняття (ядра), своєрідна вербальна, змістовна основа для породження власного зв'язного висловлювання.

Якщо в наукових та популярних роботах минулих десятиліть описувалися параметри та певні правила, важливі для складання ментальних карт, але не пов'язані з цілями навчання, то останнім часом з'явилося чимало публікацій, у яких ментальні карти розглядають інструментом для навчальних цілей, зокрема, в системі вищої освіти [6; 7; 8] та для навчання англійської мови [9; 10].

Практика застосування ментальних карт у курсі викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти описана в праці Н. Оксентюк [5]. Науковиця розглядає ментальні карти як педагогічну технологію ресурсно-орієнтованого навчання, що позначилося в активізації умінь студентів гуманітарного напрямку, зокрема здобувачів-психологів, у дослідницькій діяльності та доводить, що дана технологія дозволяє підвищити ефективність сприйняття навчального матеріалу: досягається ефект глибокого розуміння і відмінного запам'ятовування матеріалу.

У дослідженні науковців на чолі з О. Романовським стратегія ментального картографування розглядається в якості методу навчання, що дає змогу згрупувати великий потік інформаційного матеріалу, структуруючи та керуючи ним. Науковці доводять тезу доцільності використання інтелект-карт в умовах аудиторних занять (результатом чого стає виклад лекції для студентів з орієнтацією не на текстовий конспект, а на радіанний запис, оздоблений асоціативними змістами) і для самостійної роботи студентів. З цією метою авторами розроблено алгоритм створення інтелект-карти, яку вони розглядають як результат опанування навчальною темою у межах лекційної (аудиторної) і самостійної (позааудиторної) діяльності [4].

Застосування інтелект-карт в освітньому процесі групою науковців під керівництвом О. Коркішко засвідчує позитивний вплив на майбутніх педагогів. За висновками експерименту, візуальне картографування сприяє інтенсифікації процесу навчання, покращує зорове сприйняття, образне уявлення знань і

навчальних дій, підвищує іміджеву грамотність і візуальну культуру майбутніх освітян, а також вдало поєднує навчальну та аналітичну діяльність майбутніх педагогів [6].

Інтерактивна технологія візуальних ментальних карт починає широко вживатися і на заняттях з іноземної мови. Так, група науковців на чолі з М. Бойченко використали технологію ментальних карт в інформаційно-комунікативному середовищі для підготовки ефективного комплексу навчальних завдань та стимулювання цифрової компетентності здобувачів. Менторами проєкту розроблено алгоритм складання ментальних карт із завданнями англійською, що виконувалися студентами на аудиторних заняттях. Як результат, застосування технології ментального картографування на заняттях з англійської мови покращує сприймання, а отже, засвоєння контенту курсу, підвищує академічні досягнення студентів, посилює їхню впевненість у власних силах, що слугує, на думку менторів проєкту, внутрішнім тригером подальшої роботи: чіткішим стає самооцінювання здобувача освіти, мотивованішою – комунікація із застосуванням іноземної мови, швидшим – рівень та ступінь формування навичок критичного аналізу, сформованими – м'які навички як риси висококваліфікованого випускника ЗВО [9].

Експеримент, проведений О. Орда, полягав у перевірці ефективності запам'ятовування лексичних одиниць та систематизуванні отриманих знань з англійської мови у майбутніх інженерів за умов систематичного використання ментальних карт у процесі навчання англійської мови на різних етапах роботи з новим або вже засвоєним лексичним матеріалом. За результатом упровадження даної технології значно краще стала працювати зорова та механічна пам'ять, що уможливило збільшити темп вивчення англійських лексичних одиниць, розширився комунікативний простір, покращилися навички самостійної навчальної діяльності, студенти охоче використовували творче та критичне мислення, швидко та якісно запам'ятовували тематичні слова [3].

У навчально-педагогічному експерименті, проведеному Ю. Сабатош, техніка ментального картографування у формі інтелект карт використовувалась

на заняттях з англійської мови зі студентами ЗВО технічного фаху з метою розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів та формування навичок перекладу технічних текстів, зокрема з техніки безпеки, де необхідно враховувати інформацію світових доробок в інженерній галузі. Поклавши в основу ключові принципи методики співробітництва, педагогу вдалось підвищити рівень мотиваційної складової майбутніх фахівців комп'ютерних систем і автоматики до вивчення іноземних мов шляхом імплементації методу «Інтелект-карт» в навчальний процес, що дозволило створити неперервну систему розвитку мовленнєвої, професійно спрямованої компетентності у здобувачів освіти, розвинути здатність до самоосвіти – прищепити здобувачам звичку до оновлення та поглиблення навичок спілкування іноземною мовою та ділової комунікації [10].

Результативні висновки колег спонукали нас заглибитися в аналіз потенційних можливостей використання зазначеної технології для розвитку мовленнєво-розумових здібностей здобувачів у процесі вивчення іноземної мови. Цим зумовлений наш вибір – провести експеримент щодо застосування ментальних карт для розвитку навичок говоріння (тобто монологічного та діалогічного мовлення) здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей.

Численні приклади ментальних карт, наведених в наукових статтях – результат педагогічних пошуків та експериментів науковців-практиків і педагогів, які потребують теоретичного обґрунтування та доопрацювання. Водночас параметри, важливі для складання ментальних карт з лексики за темою з метою подальшого їх використання в навчальному процесі на заняттях з іноземної мови, досі не були описані. Відповідно, поки що не розроблено і чітких критеріїв оцінювання вмінь монологічного мовлення на їх основі. Тому критерії оцінювання, запропоновані за результатом нашої навчально-педагогічної діяльності, не претендують на досконалість і потребують доповнень і уточнень.

В рамках нашої роботи дозволимо вживати еквівалентними за значенням та ідентичними за поняттям синоніми «здобувач (вищої) освіти / студент», які мають рівне право бути використаними в даному тексті.

1.2. Ментальна карта як навчальна технологія

У повсякденному житті при роботі з інформацією переважна більшість людей мислять лінійно, використовуючи лише ліву півкулю мозку [11]. Вивчаючи принципи роботи мозку людини, британський психолог-дослідник Тоні Б'юзен дійшов висновку, що для ефективного навчання мають бути задіяні обидві півкулі мозку, оскільки вони виконують різні функції. Ґрунтуючись на цьому, Т. Б'юзен розробив технологію ментальних карт (mind-maps), при роботі з якими залучається і права півкуля, яка відповідає за творчі здібності, почуття, уяву і паралельну обробку інформації, тобто активні обидві півкулі, в результаті чого функціонування мозку різко зростає, відповідно зростає продуктивність роботи, оскільки досягається синергетичний ефект, який інтенсифікує процес мислення та когнітивні функції мозку [12].

Таблиця 1 - Функції півкуль головного мозку

Ліва півкуля	Права півкуля
Обробка вербальної інформації. Мова.	Обробка невербальної інформації. Образ.
Аналітичне, раціональне мислення.	Образне, образотворче мислення.
Логіка.	Уявлення, фантазія.
Послідовна обробка інформації.	Паралельна обробка інформації.

За його переконанням, Visual Mind Mapping (візуальне ментальне картографування) є концепцією креативного та ефективного відображення думок людини. За таких умов інтеграції, зберігання, отримання та поширення даних відбувається відповідно до принципів роботи мозку, коли загальний потенціал та когнітивні можливості оптимізуються з метою отримати найвищий науково-академічний результат [12]. Цей ефект уможливорює широкий спектр запровадження технології mind-mapping з використанням інтелект-карт / ментальних карт в навчальний процес, оскільки вони слугують однією з можливих форм організації змішаного типу інформаційної основи. Під інформаційною основою ми розуміємо сукупність інформації, що характеризує

предметні об'єктивні та суб'єктивні умови діяльності та дозволяє організовувати діяльність відповідно з вектором ціль – результат [13]. В процесі досягнення результату за стратегією Visual Mind Mapping, на думку М. Сілбермана [14], стимулюється творчий потенціал здобувача освіти за допомогою інтерактивних методів викладання (як, наприклад, генерація принципово нової ідеї та рішення та його запис за методом «чистого аркуша»), об'єднуючи як наявні, так і потенційні можливості мозку студента. Даний підхід є не лише науково-навчальним, але й психоневрологічним, адже Visual Mind Mapping «контактують» не лише із когнітивною, але й із ментальною свідомістю людини [13].

Власне, концепція Visual Mind Mapping у покращенні іншомовного говоріння здобувачами освіти може розглядатися крізь призму складання та використання ментальних карт. Ментальна карта реалізується у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, зв'язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. В основі цієї техніки – принцип «радіального мислення», що належить до асоціативних розумових процесів, відправною точкою або точкою дотику яких є центральний об'єкт. За допомогою складених за певними правилами карт можна створювати, візуалізувати, структурувати і класифікувати ідеї та наочно уявляти досить складні концепції та великі обсяги інформації [15].

Спираючись на науково-практичний досвід дослідників та науковців Т. Б'юзена [15], О. Орда [3], О. Романовського [4], В. Коркішко [6], М. Гомеза та Г. Кінга [16] та ін., виділимо основні функції ментальних карт:

- обробка значного об'єму інформації;
- структурування даних для кращого засвоєння інформації;
- візуалізація інформації;
- формування цілісного уявлення про тему або проблему, що вивчається;
- ефективне збереження інформації;
- програмування висловлювання.

Враховуючи зазначені функції, можна означити широкий спектр

використання технології ментального картографування (mind mapping) у навчанні іноземній мові: для вивчення лексичних одиниць за темою / підтемою, у підготовці доповіді, презентації, написання есе, складання діалогу тощо, тобто монологічного та діалогічного мовлення. Зміст такої карти буде складений у формі плану виступу.

1.3. Інтерактивна технологія Visual Mind Mapping в навчанні іноземній мові здобувачів освіти технічних спеціальностей.

Окремо слід розглянути специфічність стратегії (в нашому контексті «стратегія» в розумінні: спосіб досягнення мети, спосіб дій) Visual Mind Mapping як інтерактивної технології у процесі безпосереднього використання в ході навчання іноземній мові здобувачів освіти технічних спеціальностей.

Мається на увазі, зокрема, візуалізація та структуризація лінгвістичних та вокабулярних навчальних процесів (що відповідає формі сприйняття інформації студентам технічного профілю), котра дає можливість студенту-техніку систематизувати навчальну інформацію з іноземної мови, отримавши навички роботи з первинною («словник», лексика, граматики) та вторинною (розмовна типологія) лінгвістичною іншомовною інформацією.

Йдеться, по-перше, про врахування конкретно образної та наочної перцепції матеріалу над звуковою у студентів інженерно-технічних спеціальностей. Переважно аналітичний та логічний склад розумових здібностей вимагає конкретно образної подачі лексичного та граматичного матеріалу в наочному вигляді: схематично, в діаграмах, таблицях або за згрупованим чи збірним поняттям, що відповідає концепції ментальних карт. Так, наприклад, за висновками прикладного використання ментальних карт в аграрному ЗВО, у студентів зростає концентрація на ключовому образі та його взаємодії із центральним об'єктом, що є важливим для засвоєння уявлень про важливі закономірності, фіксації на фактах, словах та образах [17].

Оскільки предметом праці майбутніх інженерів-механіків виступає техніка, то й сприйняття та «розкодування» лексико-граматичних форм і понять у них відбувається через знакові системи. Вони вміють «читати» креслення та схеми, подумки уявляти будову і вигляд механізмів у розрізі на кресленнях, пристосування машин та механізмів у процесі робочої взаємодії, рухи їх складових, будувати гіпотези про можливі причини неполадок технічних систем і в думках прокручувати варіанти рішень, відокремлюючи найбільш імовірні. Отже, здатність здійснювати різні види мовленнєво-розумової діяльності та вибирати лінгвістичні засоби для студентів технічних спеціальностей характеризується повільним темпом, коли вони спочатку «зчитують» інформацію, подумки уявляють, будують гіпотези, прокручують варіанти відповіді, а потім продукують відповідь. Враховуючи дану специфіку мислення, студентам-технікам варто запропонувати більшу кількість завдань, що містять опції відповідей на вибір та генерацію ідей щодо вирішення проблеми [18].

По-друге, слід зважати на труднощі, пов'язані з висловлюванням думок і складністю легко та невимушено оперувати лексичним матеріалом, що свідчить про особливість співвідношення видів мовленнєвої діяльності (сприйняття – обробка – продукування інформації). Оскільки технік за своєю природою відрізняється технічним та логічним мисленням, він більше думає «що зробити?», ніж «що сказати?», що породжує для таких студентів проблему «як сказати?». Для здобувачів технічного фаху є набагато важчим, на відміну від здобувачів гуманітарного або, скажімо, журналістського напрямку, формулювати та виражати свої думки реченнями [18].

Якщо технологія Visual Mind Mapping, як свідчить практика, виконує функцію систематизації лексики, структурування інформації, візуалізації граматичних правил і закономірностей; презентації стратегій слухання, говоріння, читання та письма, то її імплементація у навчальному процесі студента-техніка — спосіб підвищення його мотиваційного та когнітивного заохочення до академічної діяльності на засадах практично-предметного теоретичного опанування.

Принцип Visual Mind Mapping також підлягає застосуванню за концепцією нейролінгвістичного впливу на свідомість здобувача освіти іншомовних компетентностей. Візуальна структуризація інформації за таких умов доповнюється дефініціями категоріального контакту зі здобувачем освіти задля «цілісного сприйняття мовної освіти» (holistic perception of language education) [19]. Концепція Visual Mind Mapping як освітній метод відповідає вимозі «запам'ятовування корисної інформації у випадку її регулярного застосування». У свою чергу, нейролінгвістика допомагає здобувачеві іншомовної компетентності технічного ЗВО застосувати на практиці словникові, синтаксичні, пунктуаційні, морфологічні знання із іноземної мови, адже викладачі, як правило, акцентують увагу виключно на процедурних елементах мовознавства (поєднання слів – у речення, речення – у інтерпретацію ідей, поглядів та думок) [20].

Відтак, підхід Visual Mind Mapping у нейролінгвістичній проєкції допомагає студенту-здобувачу іншомовних компетентностей технічного ЗВО декодувати структурні елементи розгалужених семантичних мовно-інформаційних мереж в процесі усних висловлювань на основі наявних у нього практичних умінь, знань та навичок. Інтерпретація значущих зв'язків між окремими мовно-лінгвістичними поняттями (принцип побудови речень, мовна архітектоніка) також може бути здійснена викладачем за допомогою візуалізації інформації або, у випадку об'єктивної неможливості, вираження окремих навчально-наукових ідей формату «викладач-здобувач освіти» усно.

Виходячи з цього, використання викладачем технології візуальних ментальних карт враховує особливості мислення, сприймання, обробки та продукування інформації здобувачів технічного профілю та служить інструментом розвитку для здійснення різних видів мовленнєво-розумової діяльності, що значно сприяє формуванню та розвитку навичок іншомовного говоріння (монологічного та діалогічного мовлення).

1.4. Лексична ментальна карта як основа розвитку іншомовних мовленнєвих умінь

Комунікативна компетенція з іноземної мови для здобувачів вищої освіти включає сформованість комунікативних навичок і вмінь усіх видів мовленнєвої діяльності, невід'ємною складовою яких є іншомовна лексична компетентність. За визначенням, лексична компетентність – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості [21, с. 215]. Успішність формування лексичної компетенції залежить від рівня сформованості лексичних навичок, обсягу отриманих і засвоєних знань про лексичну сторону мовлення і динамічної взаємодії цих складових на основі загальної мовної і лексичної усвідомленості. Здобувачі освіти немовних ЗВО приходять на навчання вже з певним, проте суттєво різним рівнем сформованості іншомовної лексичної компетенції, рецептивних (сприймання й розуміння лексичних одиниць в усному та писемному мовленні) та репродуктивних (вживання лексичних одиниць в усному та писемному мовленні) лексичних навичок, що визначає рівень володіння здобувачами іноземної мови та обумовлює їх різну здатність вирішувати комунікативні завдання, націлені на практичне використання іншомовної лексики в комунікативній діяльності (монологічному та діалогічному мовленні).

Тож нами була використана лексична стратегія, яка включала два аспекти: перший – організація та запам'ятовування лексичних одиниць з опорою на ментальну карту, що враховує особливості когнітивної діяльності студентів; другий – забезпечення засвоєння лексичних одиниць, семантичної інформації про них, відпрацювання практичних дій зі словом на різних рівнях складності, вироблення навичок з комбінованого використання лексичних одиниць у різних ситуаціях мовного спілкування.

Апробація концепції візуального картографування / використання ментальної карти в навчальний процес проводилася під час практичних занять зі

здобувачами I курсу першого рівня вищої освіти за спеціальністю «Агроінженерія» на базі Центральноукраїнського національного технічного університету. Загальний обсяг годин на рік за спеціальністю «Агроінженерія» складає 120 годин (4 модулі), з яких 62 години – аудиторні заняття, 58 годин – самостійна робота. Навчальний курс проводиться за підручником Робіна Метисона “English for Agribusiness and Agriculture in Higher Educations Studies”. Тема I-го розділу – ‘Agriculture and Business’, яка складається з підтем: ‘Defining Agribusiness’, ‘Ethics’, ‘Origin of Agribusiness’ [22].

Зауважимо, що наша група студентів не працювала до цього з ментальними картами. Цей факт додав певних труднощів, адже, перш ніж розпочати опанування здобувачами практичного використання ментальної карти як опори в цілях розвитку навичок іншомовної комунікації, викладачем була надана повна інформація про те, що собою являє ментальна карта, надано список серверів, де можна ознайомитися з принципами її побудови. Головне мета на цьому етапі – пояснити студентам механізм застосування та сформуванню у них навички складання та використання ментальних карт для монологічного мовлення за темою, що вивчається.

Зазначимо базові принципи побудови ментальної карти. Схема ментальної карти складається на робочому папері, і доопрацювання над нею відбувається протягом усього циклу вивчення даної теми або підтеми. Пункти та поняття у схемі деталізуються, уточнюються та доповнюються в результаті вирішення комунікативно-пізнавальних завдань та набуття здобувачами нової деталізованої інформації за визначеними аспектами. У процесі вивчення теми виявляються причини, наслідки, переваги та недоліки, певні особливості тощо. За допомогою розгалужень від ядра (теми / ідеї) ментальна карта постійно доповнюється та розширюється як на різних етапах заняття, так і в процесі всієї роботи над темою, а у фіналі – має вигляд узагальненого результату цієї роботи.

Такого роду схеми можуть бути використані в якості опорного плану для усного повідомлення під час дискусії, презентації на семінарському занятті тощо. Спираючись на тезу Л.С. Виготського про те, що формування понять

відбувається в спілкуванні через узагальнення, ми можемо стверджувати, що такі схеми полегшують процес запам'ятовування та зберігання інформації та ведуть / сприяють формуванню предметно-логічних ланцюжків понять за визначеною схемою.

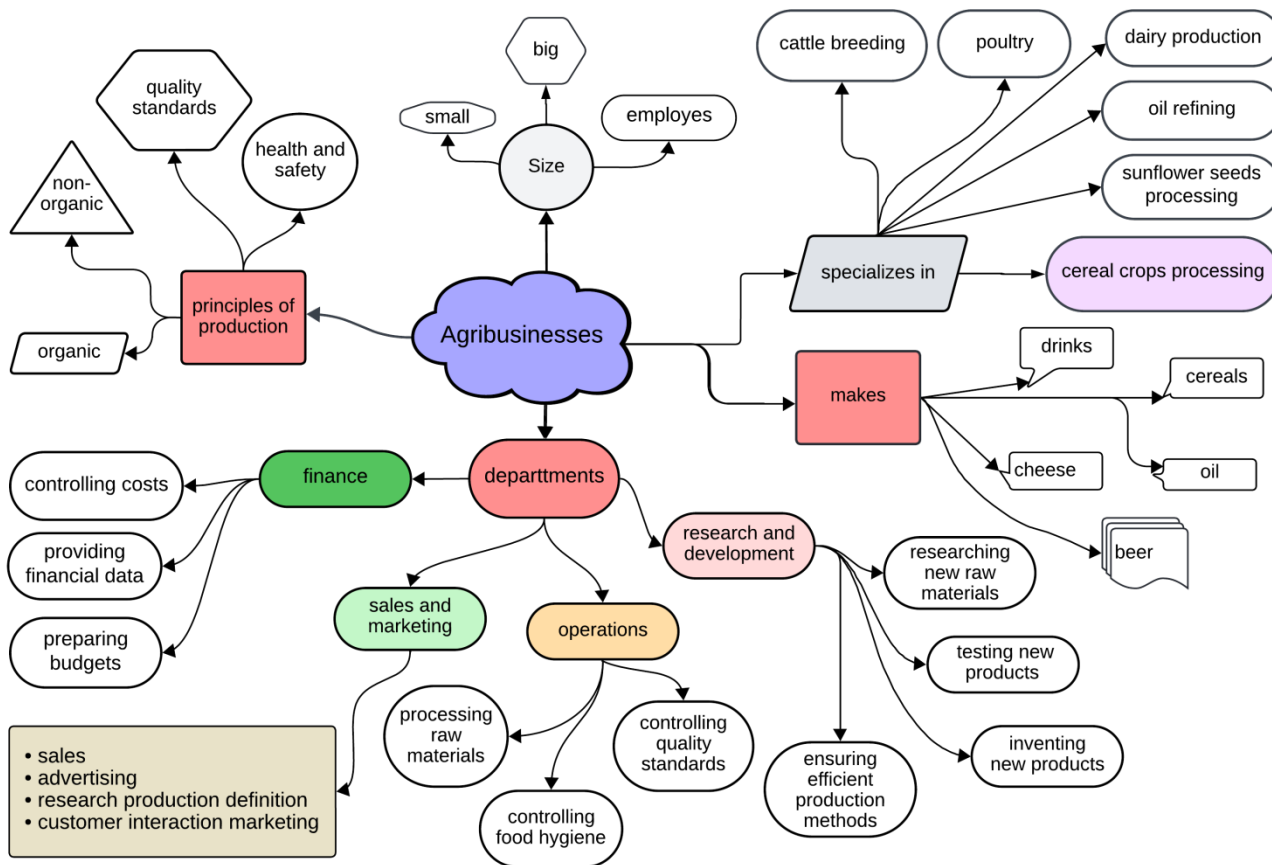
Для складання функціональної ментальної карти необхідно дотримуватися таких правил:

1. У центрі аркуша записується головна думка / тема як ядро діаграми.
2. Навколо головної теми (ядра) зазначають та розташовують найбільш важливі загальні ідеї, що до неї відносяться.
3. Кожна нова думка / теза розвивається і додається до вже наявних.
4. Використовуються лінії для зв'язку об'єктів.
5. З ментальною картою постійно ведеться робота (вносяться доповнення, уточнення, узагальнення, запам'ятовування, інша необхідна інформація тощо).

Відповідно до вищезазначеної лексичної стратегії, на етапі рецептивного засвоєння лексичного матеріалу відбулася демонстрація ментальної карти та ознайомлення студентів із принципами її побудови; були введені нові лексичні одиниці (до текстової діяльності під час якої знімаються труднощі розуміння термінів підмови спеціальності) та їх закріплення шляхом виконання рецептивно-продуктивних вправ за підручником – репродуктивний етап (інтерактивна діяльність: взаємодія студентів з іншомовною лексикою під час читання навчального тексту, виконання завдань до нього) [23]. Адекватне володіння лексикою — це запорука успішного досягнення мовної компетенції. Лексична компетенція, складова іншомовної комунікативної компетенції, «іноді буває навіть більш важливою, ніж інші складові (наприклад, фонетична чи граматична компетенція)» [24 с. 51]. Завершальний етап – продуктивний – для закріплення тематичного лексичного матеріалу були виконані лексикомовленнєві вправи репродуктивного характеру за підручником, що в комплексі з опрацюванням граматичних структур під час виконання граматичних вправ дало змогу перейти до комунікативних вправ від нижчого до вищого рівня з опорою на візуальну ментальну карту, складену викладачем, яка в кінцевому

результаті отримала такий вигляд.

**Рисунок 1. Ментальна карта лексичних одиниць за темою
«Агропідприємство»**

Авторська розробка.

Студенти складали / створювали ментальні карти в ході самостійної позааудиторної домашньої роботи у обсязі 6 академічних годин. Покладаючись на базовий принцип асоціативного мислення в методології візуального ментального картографування, студенти керувалися власним уявленням та підходом, виконуючи це завдання. Моделювання власних ментальних карт з лексичних одиниць за темою сприяє розширенню іншомовного словникового запасу, розвитку граматичного ладу мовлення та плануючої функції мовлення, що формує вміння не лише засвоювати інформацію (в даному випадку – лексичні одиниці), але й оперативно з нею працювати, що свідчить про сформованість лексичної компетентності певного рівня, а загалом і рецептивних та продуктивних мовленнєвих умінь спілкування іноземною мовою. У підсумку – здобувач є підготовленим до етапу говоріння [25].

За бажанням студенти готували ментальні карти або на комп'ютері, або на аркуші паперу та відправляли викладачеві заздалегідь до проведення наступного заняття у вигляді фотографії або у вигляді посилань на електронний носій. Організація повторення лексики у вигляді створення лексичних ментальних карт дає студентам можливість повторювати слова, їх значення та граматичну інформацію, робити це творчо та з опорою на сучасні цифрові інструменти візуалізації. Мультимедійність лексичної ментальної карти (різні кольори, товщина ліній, ілюстрації, звуковий та відеосупровід) сприяють активізації нейронних зв'язків у різних відділах головного мозку і тим самим сприяють запам'ятовуванню та сприйняттю матеріалу.

У ході перевірки результатів роботи студентів, що брали участь у проєкті, виявилось, що всі ментальні карти відповідали заданим критеріям: всі студенти володіли лексичними одиницями на мовленнєвому рівні, однак викладачем були зазначені та виправлені поодинокі помилки та надані відповідні пояснення. Помилки стосувалися використання вивченої лексики на рівні семантичних зв'язків.

Таким чином, аналізуючи наші спостереження в ході дослідного навчання, ми погоджуємося з думкою Л. Щепіциної, що ментальна карта, яка відображає використання іншомовної лексики в монологічному мовленні, – це окремий тип ментальних карт, якій науковиця пропонує дати визначення як «лексичної ментальної карти» і означити її як інструмент систематизації та експлікації інформації про лексичні одиниці мови, що вивчається, за визначеною темою (форма слова (написання та вимова), семантика, граматична інформація, лексичні зв'язки між лексичними одиницями, що вивчаються).

Завдання зі складання лексичної ментальної карти для подальшого використання в монологічному мовленні стало певною сходинкою до нового знання студентів (поняття та принципи складання лексичної ментальної карти) та забезпечило їм достатній рівень складності завдання. Тож підсумком цього етапу було складання власного монологу-презентації. Кожен здобувач мав можливість вибору лексичних одиниць, кількості мовленнєвих висловлювань

згідно рівня володіння англійською мовою.

Вважаємо за необхідне зазначити, що використання ментальних карт на основі вивченого лексичного матеріалу, на наш погляд, дає змогу перевірити сформованість навичок як на лексичному рівні (складання ментальної карти з використанням тематичної лексики/ лексичних одиниць), так і на мовленнєвому (монологічне та діалогічне мовлення на основі ментальної карти).

1.5. Технологія Visual Mind Mapping у покращенні навичок іншомовного монологічного мовлення

Формування лексичних навичок не варто вважати самоціллю в навчанні іноземної мови, але не слід забувати, що воно (формування навичок) слугує основою розвитку рецептивних та продуктивних мовленнєвих умінь спілкування іноземною мовою. Відповідно, лексичні ментальні карти, які використовувалися студентами для запам'ятовування, відпрацювання та повторення лексики в нашому навчанні (на попередніх заняттях), можуть слугувати основою інших видів діяльності на заняттях з іноземних мов. Ми вирішили скористатися ними як базою для розвитку навички монологічного мовлення та для оцінювання рівня володіння іноземною мовою студентів у вигляді монологічного мовлення та інтерактивної взаємодії.

Оскільки одним з об'єктів нашого дискурсу є іншомовне монологічне мовлення, розглянемо його структурно. Дидактика трактує монологічне мовлення як процес тривалого, послідовного, зв'язного викладу системи думок у формі усного висловлювання однієї людини з метою повідомлення інформації, впливу або спонукання до дії, яке продумується наперед [26]. Виходячи з визначення, монологічне мовлення має велику композиційну складність, потребує завершеності думки, дотримання граматичних правил, чіткої логіки і послідовності у викладанні змісту сказаного. Відповідно, навчання монологічному мовленню створює значні труднощі для студентів і підготовка до

цього роду діяльності на практичних заняттях з англійської мови є спеціальною задачею, яка вирішується викладачем протягом багатьох етапів навчання.

У методиці навчання іноземних мов виокремлюють три етапи формування монологічних умінь. В основу кожного з них покладена якість висловлювання студентів, причому ця якість обов'язково веде до збільшення обсягу зразків мовлення, що використовуються.

На першому етапі формується вміння об'єднувати зразки мовлення рівня фрази в одну надфразову єдність. На цьому етапі практикується самостійність висловлювання здобувача: викладач задає тему, визначає загальний напрям думки, а вибір конкретного змісту залишається вільним.

На другому етапі формується вміння самостійно будувати висловлювання надфразового рівня. На цьому етапі доречно залучати очні, вербальні, комбіновані опори, які з часом прибираються.

На третьому етапі формується вміння будувати монологічне висловлювання текстового рівня різних функціонально-сміслових типів мовлення. Головні завдання цього етапу – розвинути вміння виражати своє особисте ставлення до фактів чи подій, про які йдеться; формулювати критичну оцінку і доводити правильність зазначеного факту; включати у власне мовлення елементи розмірковування, аргументації шляхом поступового збільшення обсягу висловлювання. Завдання, які висувуються на цьому етапі, спрямовані на розвиток думки та її продукування засобами іноземної мови [27].

Вид монологічного висловлювання визначає методику його навчання. Тож зупинимось на характеристиках та особливостях монологічного мовлення, на які ми будемо покладатися в нашій практиці, враховуючи тип і вид монологічного висловлювання для нашого конкретного експерименту.

Відповідно до комунікативної задачі, викладачу потрібно правильно обрати тип монологічного висловлювання, які, залежно від комунікативної функції та характеру логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями, розрізняються на: опис, повідомлення, міркування, оповідання, переконання; і в свою чергу, за ступенем підготовленості – підготовлене / непідготовлене монологічне висловлювання. У

методиці виділяють такі види підготовленого мовлення: 1) підготовлене завчене висловлювання та 2) підготовлене незавчене висловлювання, яке передбачає різні ступені підготовленості залежно від наявності повного зафіксованого тексту висловлювання, ключових слів, плану тощо [28, с. 46–48]. У нашому випадку ми будемо практикувати спочатку непідготовлене монологічне висловлювання з опорою на лексичну ментальну карту, потім – підготовлений монолог-повідомлення.

Отже, в процесі продукування монологічного мовлення здобувач освіти має проявити вміння розвинути ідею основної фрази шляхом уточнення думки або доповнення до неї; викладати думки зв'язано та структуровано, що в мовленнєвому аспекті передбачає володіння мовленнєвими засобами міжфразового зв'язку, що слугують поєднанню окремих компонентів монологічного висловлювання (ланцюжків ключових слів та фраз), віднесеність вживання займенників до одного референта; паралельні граматичні конструкції; перехідні слова та вирази; засоби забезпечення актуального членування речення); демонструвати непереривність монологічного висловлювання, яке, як правило, не обмежується однією фразою і триває протягом певного часу не перериваючись, завдяки чому досягається ще один компонент вміння – завершеність думки.

Перераховані вище ознаки характеризують монологічне мовлення, коли відбувається логічний перехід від однієї думки до наступної, поступово забезпечуючи реалізацію окресленого мовленнєвого завдання. Тож в ході нашого проєкту перед нами стояла задача навчити студентів створювати монологічне висловлювання, яке має а) змістово-сміслову цілісність, яке несе інформативність та відповідає тематичності; б) логіко-структурну цілісність, результатом якої є організованість та зв'язність висловлювань; в) функціонально-комунікативну цілісність, що проявляється в свідомій цілеспрямованості, ситуативності та модальності; та г) мовну правильність [21, с.37]

Зазначені ознаки є важливими в процесі нашого експерименту для

визначення та розробки критеріїв оцінювання монологічного мовлення викладачем. Тут мають бути враховані відповідність виду монологу; конкретній ситуації; логічність, зв'язність висловлювань; обсяг висловлювання, лінгвістична правильність, на що і будемо покладатися в процесі навчання та здійснення контролю.

Для студентів технічних спеціальностей, в даному випадку – майбутніх фахівців агробізнесу, складність викликає формування певного рівня абстракції під час розвитку комунікативних умінь і навичок. Адже створення комунікації між учасниками вимагає відкритої атмосфери й активної діяльності студентів [29]. Саме тому, задля подолання емоційного бар'єру, ми застосували ділову гру як засіб інтенсифікації навчального процесу та створення атмосфери невимушеності всередині групи. Організація спілкування в імітованому середовищі спонукає студентів до мислення і мовлення, розвиває почуття впевненості в собі, знайомить з культурологічною інформацією, такою як діловий етикет, мовленнєва поведінка, формує мотивацію до іноземної діяльності та виступає як форма активізації значного прошарку професійної лексики після роботи над серією текстів в монологічному мовленні з опорою на ментальну карту [30].

Орієнтуючись на те, що ментальні карти є активним засобом створення презентацій до виступів, в якості конкретної форми заняття для оцінювання вмінь монологічного мовлення ми використали імітативну гру «круглий стіл» іноземною мовою за темою «Моя компанія і я». Презентація компанії / підприємства відбувалася під час симпозіуму і кожен студент групи міг представити себе і розповісти про компанію, яку очолює / представляє, та мету своєї участі в діловій зустрічі з опорою на власно складену ментальну карту (монологічне мовлення). А присутні обов'язково мали відреагувати тематичними кліше в кінці презентації доповідача (інтерактивна взаємодія).

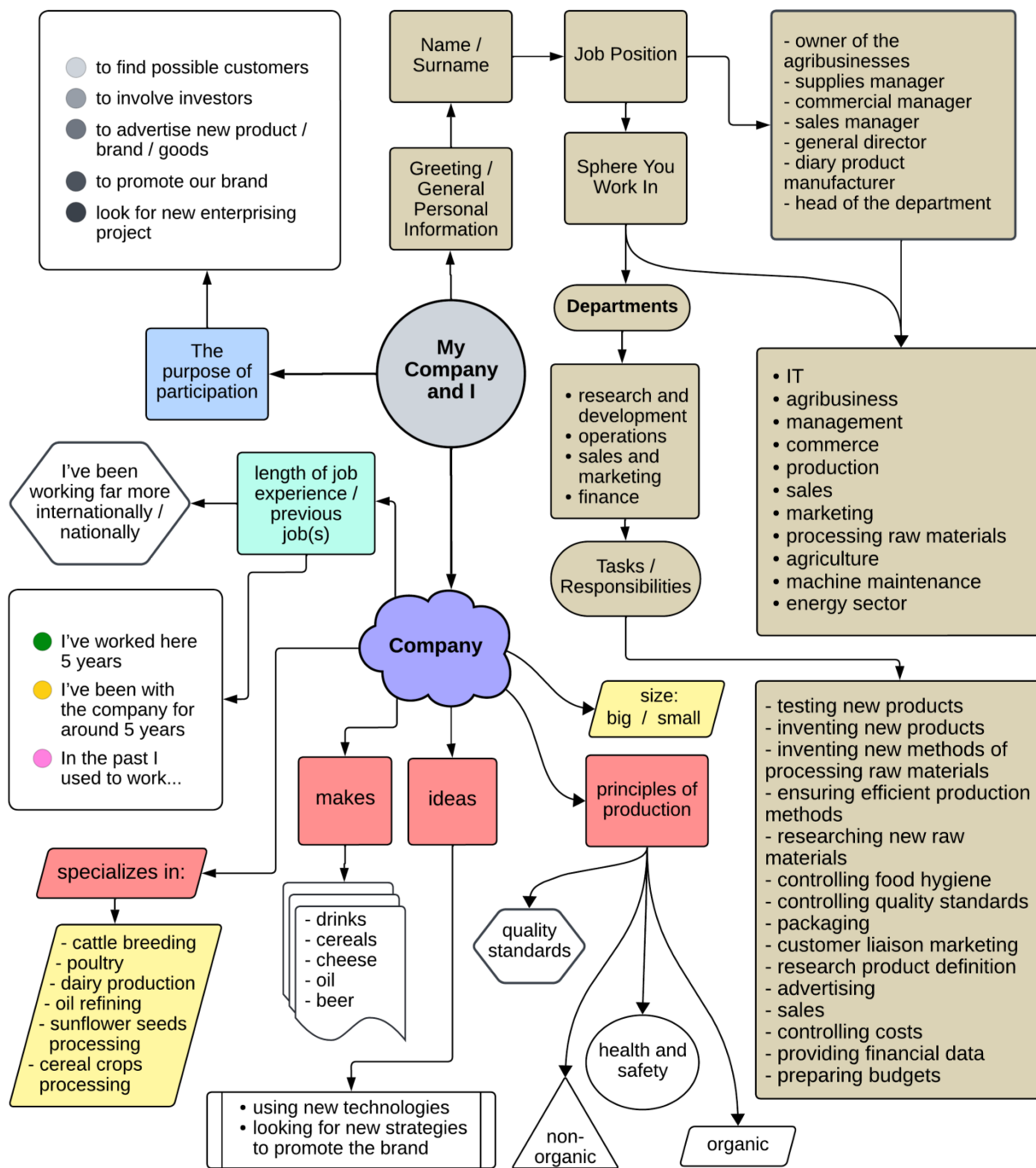

Рисунок 2 - Ментальна карта для монологічного мовлення

Авторська розробка

Апробація невідготовленого монологічного мовлення на практичному занятті відбувалася за темою “My Company and I” з опорою на ментальну карту, підготовлену викладачем (рисунок 2). Складання власної ментальної карти як опори для монологічного мовлення було завданням на самостійну позааудиторну роботу.

Порівняно з попередньою лексичною ментальною картою на рисунку 1, карта рисунку 2 тематично доповнена пунктами привітання, займаною посадою (на вибір), та галуззю фаху. Вважаємо за потрібне пояснити нашу аргументацію поданих опцій в пункті «тривалість робочого досвіду»: 'I have worked here 5 years' та 'I have been working here around 5 years' повноцінними реченнями. Ми виходили з того, що вживання англійських граматичних конструкцій у видо-часових формах Present Perfect та Present Perfect Continuous викликає у студентів труднощі правильного їх вживання при перекладі (українські варіанти: «вже пропрацював ... років» та «працюю майже ... років» часто перекладаються студентами неправильно). На нашу думку, візуальне сприйняття цих конструкцій додатково допомагає запам'ятати вірний варіант їх вживання в говорінні методом неусвідомленої реалізації граматичного переносу на інші фрази за вивченим зразком (як то: I have lived here 8 years / I have been living here for 8 years. // We have tested this method of cereal crops processing 3 times / We have been testing this method of cereal crops processing for half a year).

Використання граматичної конструкції 'used to' для зазначення дії / факту, що мав місце в минулому, але на теперішній час більше не продовжується / не відбувається, пропонується для випередженого запам'ятовування, як поширена фраза широкого вжитку у повсякденній мові, правила вживання якої у підручнику розглядаються у наступних уроках паралельно з граматичною конструкцією 'be used to'. В якості прикладів студентам можна запропонувати мовні висловлювання типу: In the past I used to play football / In the past I used to wear long hair / In the past I used to combine work and study тощо.

Інтерактивність (усна діалогічна взаємодія) не ставилась за мету на даному етапі, проте передбачала обов'язкову реакцію кожного з учасників круглого столу по закінченню презентації одnogрупника фразою-кліше на вибір: Happy to meet you / Nice to meet you / It's a pleasure to meet you / I'm lucky to have met you here тощо.

Пояснень потребує також і пункт «мета участі» (The purpose of participation). Він містить лексичні фрази, які попередньо не зустрічались та не практикувались

на заняттях. Переклад та вживання лексичних виразів про мету участі були подані як спонтанне розширення вокабуляра здобувачів, а в якості креативності їм пропонувалося використати одну-дві із зазначених опцій або проявити творчий підхід у зазначенні мети участі, запропонувати свій варіант, наприклад: розширити бізнес стосунки / коло знайомств, обмінятися досвідом роботи, продати бізнес, підписати контракт на поставку продукції тощо.

Тож на даному етапі дослідження нами вирішувалося питання виявлення критеріїв оцінювання іншомовного монологічного мовлення на основі складених ментальних карт. У добірці ми спиралися на такі риси монологу: цільноспрямованість; зв'язність (що відрізняє монологічне мовлення від випадкового набору речень); тематичність як співвіднесеність висловлювання з будь-якою досить загальною темою; контекстуальність (як відповідність ситуативному контексту); відносно безперервний спосіб мовлення (монологічне висловлювання не обмежується однією фразою і триває протягом певного часу); послідовність і логічність розкриття ідеї основної фрази шляхом уточнення думки, доповнення до неї [21, с. 349].

Монологічне мовлення було підготовленим, а критерії оцінювання відповіді студентам були видані заздалегідь, щоб ці критерії були враховані при підготовці монологічного мовлення. Студенти були попереджені заздалегідь, що кожна відповідь буде оцінюватися не лише викладачем, а й одногрупниками. Такий прийом «студент як викладач» значно пожвавлює атмосферу заняття, студенти більш «включені» в процес слухання, що стимулює їх аудіювання, і виступ інших учасників не сприймається ними як просто відповідь викладачу на оцінку, а робить їх залученими в процес активно. Більш того, за спостереженнями, студенти виявляють помітну ініціативу, коли між ними відбувається обмін і взаємне оцінювання. У такій ситуації при наявності елемента змагальності та здорової конкуренції студенти краще запам'ятовують термінологічну лексику і вільно оперують навчальним матеріалом, розкривають свій потенціал. Таким чином, поряд з індивідуалізацією навчання відбувається колективне, коопероване навчання.

Критерії оцінки монологічного мовлення представлені в Таблиці 2. При розробці критеріїв для студентів I курсу ми враховували загальні рекомендації з оцінювання вмінь мовлення за Державним стандартом базової і повної середньої освіти і програмами з ІМ для учнів старшої школи (10–11 класи) [21, с. 349], а також керувалися вимогами до сформованості вмінь усного мовлення у відповідності з рівнями загальноєвропейської шкали, даними окремо для oral production (усного монологічного висловлювання) та interaction (усної діалогічної взаємодії) [31], орієнтуючись на опис рівнів А2 та В1, що зумовлено рівнем володіння іноземною мовою студентами в конкретній групі. Посилаючись на задані параметри та враховуючи нашу педагогічну ситуацію, ми сформуваємо такі критерії оцінювання.

Таблиця 2. - Чек-лист з критеріями оцінювання монологічного мовлення з опорою на ментальну карту.

Критерій	Бали
<i>Тривалість мовлення (не менше півтори хвилини на кожного студента)</i>	0 – 1
<i>Швидкість мовлення (достатня, без зайвих пауз)</i>	1 – 2
<i>Обсяг мовлення (не менше 15 речень)</i>	1 – 2
<i>Послідовність і логічність розкриття ідеї</i>	1 – 2
<i>Вільне мовлення (студент говорить зв'язними реченнями, не зчитує їх із тексту, а формулює самостійно)</i>	1 – 2
<i>Лексична та граматична коректність (мовлення переважно без помилок, з використанням вивченої лексики та структур, поодинокі помилки не заважають комунікації)</i>	1 – 2
Всього	6–12

Авторська розробка

Запропонована шкала оцінок в таблиці, на наш погляд, зосереджена на головних критеріях і не перенавантажена, що не вимагає багато часу на вивчення критеріїв, балів та, власне, оцінювання кожного студента. Рекомендовані критерії оцінювання лаконічні, нам вдалося задіяти методичні принципи посиленості завдання, використання інструментів наочності та залучити студентів до само та взаємооцінювання.

По завершенню кожної презентації та після заповнень чек-листа учасниками групи викладач надає короткий підсумок досягнутих у процесі монологічного мовлення результатів, оцінює як смислові висловлювання кожного студента у процесі мовленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення конкретної комунікативної задачі, так і правильність його мови і говоріння та адекватного використання термінологічної лексики.

Зазначені вище критерії оцінювання монологічного мовлення студентів використовувалися і викладачем. Зауважимо, що критерії, надані в таблиці, містили в собі і рівень володіння лексикою з вивченого тематичного матеріалу, і вміння користуватися мовою, пов'язане зі швидкістю мовлення, знаннями та вмінням вживати вивчені раніше лексичні одиниці, фрази, граматичні структури та мовні кліше. Таким чином, під час ділової гри ми, з одного боку, продовжували працювати над закріпленням лексики за темою та підтемами пройдених уроків (вихід на мовний рівень), з іншого боку, розвивали навички монологічного мовлення в цілому: активізували необхідні структури та мовні кліше, тренували розуміння мови одnogрупників на слух, тренували швидкість мовленнєвих висловлювань, активізували уявлення про жанр конференції у вигляді виступу перед аудиторією.

Апробація технології *Visual mind mapping* на практичному занятті з англійської мови для розвитку навичок монологічного мовлення у вигляді ділової гри «круглий стіл» з опорою на складені студентами ментальні карти пройшла досить успішно, ініціативність учасників та результативність виступів були високими. Навіть слабкі студенти справилися із завданням та виявили активність у відповідях. Середній показник чотирнадцяти присутніх на занятті здобувачів освіти за підготовлене монологічне мовлення склав 8,1 бала, що дає підстави визнати технологію *Visual Mind Mapping* результативною в навчальному процесі та ефективною за впливом на розвиток навичок монологічного мовлення.

1.6. Технологія Visual Mind Mapping у покращенні навичок іншомовного діалогічного мовлення

Оскільки технологія Visual Mind Mapping передбачає стимулювання когнітивної діяльності здобувачів освіти, про що йшлося попередньо, тому є доцільним її використання у процесі набуття іншомовних компетентностей різних видів мовленнєвої діяльності студентами, зокрема діалогічного мовлення, а саме для розвитку вмінь ведення діалогічного спілкування.

Звернімося до методологічних основ зазначеної дефініції. В дидактиці діалогічне мовлення визначається як процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. У межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як мовець (ініціатор спілкування – адресант) і як слухач (партнер по спілкуванню – адресат) [21, с. 302], водночас вони можуть мінятися ролями (адресат – виступати в ролі адресанта і навпаки). Саме тому визнано, що у навчальному процесі діалогічне мовлення є складнішим за монологічне через такі аспекти як спонтанність та непередбачуваність комунікативної ситуації, необхідність швидко реагувати на репліки адресанта, психологічні та психолінгвістичні особливості студентів, рівень володіння іноземною мовою, рівень розвиненості аналітичних здібностей і критичного мислення майбутніх фахівців. Зазначені фактори викликають у студентів за різним ступенем труднощі продукувати діалог відповідно до тематичної ситуації, відтворити діалог за зразком або творче його розширити.

Діалогу притаманні такі характерні ознаки як стислість та чіткість висловлювання; вживання у мовленні вербальних засобів, зрозумілих сторонам спілкування; застосування невербальних засобів спілкування (міміка, жести); інтонаційне та синтаксичне оформлення висловлювання; наявність запитальних речень та специфічних речень неповного складу; доповнень, пояснень та допоміжних слів [32].

Виходячи з зазначених характеристик, означимо базові вміння здобувача освіти для розвитку діалогічного мовлення, на які ми будемо орієнтуватися в

процесі проведення навчання і здійснення контролю: ставити та формулювати питання різних типів згідно ситуативного змісту, орієнтованих на отримання необхідної ситуації; давати зрозумілі, послідовні, помірковано побудовані відповіді на запитання; ініціювати або змінювати за необхідністю характер спілкування; вживати мовні кліше, сталі вирази, специфічні лексичні та граматичні структури; використовувати фрази та репліки у процесі спілкування, які свідчать про увагу, зацікавленість та активну участь у розмові. Тож викладачу потрібно створити умови для комунікативної ситуації та організувати навчальний процес таким чином, щоб добитися від здобувачів (адресанта-адресата) найбільшої ефективності в вищезазначених уміннях.

Діалогове спілкування за функціональними особливостями поділяється на: діалог-бесіда (рівноправна участь в діалозі, обмін думками / враженнями), діалог-розпитування (одна сторона активно цікавиться, інша реагує), діалог-домовленість, діалог-обговорення / дискусія (бесіда, в процесі якої кожен учасник виказує свою точку зору), діалог етикетного характеру [21, с. 308]. Зрозуміло, що в комунікативних ситуаціях вони можуть об'єднуватися та змішуватися, проте для досягнення нашої навчальної мети зупинимо свій вибір на діалозі-бесіді та діалозі-розпитуванні.

У нашій практиці з використанням технології Visual Mind Mapping ми будемо розвивати діалогічне мовлення, спираючись на індуктивний спосіб, який передбачає самостійне ведення діалогу на основі навчально-мовної ситуації після засвоєння його основних зразків-кліше. Цей підхід найбільш перспективний, оскільки з самого початку організовує продуктивну взаємодію, закладену в основу діалогічного мовлення. До того ж, становлення і розвиток мовленнєвих умінь та навичок при такому підході набуває більшої ефективності, оскільки воно відбувається в процесі безпосереднього спілкування. При індуктивному способі студенти навчаються самостійно планувати мовленнєву діяльність шляхом пізнання мотивів, цілей, результатів дії, і також розширювати форму мовних зразків та зміст їх значень відповідно до поняття.

Цей спосіб навчання пов'язаний із говорінням, особливо у випадку

говоріння іноземною мовою. Як вид мовленнєвої діяльності, говоріння – це складний психолінгвістичний та психофізіологічний процес, який зазвичай виникає за комунікативної потреби, тобто коли з'являється мотив діяльності. Тому перед викладачем постає завдання створити комунікативну ситуацію наближену до реальності та відповідну до потреб здобувача освіти (професійну, фахову, навчальну, побутову), яка спонукає до дії – діалогічного спілкування. За такої умови, навчання іншомовному діалогічному мовленню переводиться в говоріння і у студентів розвиваються уміння висловлювати свої думки комунікативно усвідомлено та граматично правильно. Відповідно, навчання іншомовному діалогічному мовленню має бути систематичним, цілеспрямованим, максимально наближеним до умов реальної дійсності і, головне, особистісно-діяльнісним з тим, щоб розвинути у здобувачів здатність здійснювати мовленнєве спілкування.

В процесі навчання іншомовного діалогічного мовлення викладачу потрібно спиратися на два важливих принципа: принцип функціональності та принцип розумово-мовленнєвої активності. Так, при опорі на принцип функціональності відбувається відбір змісту навчання відповідно до процесу комунікації, тобто на перший план виходить не система мови, а система мовних засобів, що функціонують в процесі спілкування (наприклад, словосполучення і фрази-кліше); саме останні сприяють подоланню мовної проблемної ситуації або входженню в соціокультурний контекст діалогу. В свою чергу, принцип розумово-мовленнєвої активності сприяє стимулюванню та використанню комунікативних можливостей студентів, на основі чого у них розвиваються навички діалогічного мовлення, часто пов'язані з суспільною необхідністю, а також з особистою зацікавленістю у вдосконаленості мови, що вивчається [32].

Як зазначалося раніше, у навчальному процесі важливу роль відіграє рольова гра, під час якої здійснюється обмін інформацією, вибудовується певний сценарій встановлення, підтримки та розвитку міжособистісних відносин. Значна увага при цьому відводиться прийомам парного / групового спілкування. Ефективною та результативною формою організації спілкування для студентів

рівня А2–В1, на наш погляд, вважається робота в міні-групах (2-3 здобувача), що сприяє розвитку їх самостійності та креативності у прийнятті рішень. У такий спосіб відбувається розвиток навичок й умінь спонтанності та швидкого реагування на репліки мовця під час ведення діалогу, що особливо дозволяється досягнути після опрацювання умінь та навичок підготовленого монологічного мовлення, у поєднанні з ініціативністю, логічністю та послідовністю, що доводить, що діалог є одним із найбільш ефективних засобів розвитку та формування навиків говоріння.

Для покращення навичок говоріння є прикладною технологія ментальних карт в аспекті діалогічного мовлення. Задля цього підлягає використанню її підметод «Спільне навчально-групове опанування» (Collaborative Learning in Group Projects), за допомогою якого, зокрема, формується сприятливе середовище для синхронного опанування матеріалу студентською групою, котра розвиває персональну індивідуальну відповідальність та, водночас, стимулює навички комунікації та роботи у групових проєктах, після чого відбувається оцінка результативності їхньої діяльності. Керівництво роботою в групових проєктах покладається на викладача [33].

У зв'язку з цим слід зазначити, що в умовах трансформаційного динамізму процесів викладання іншомовних дисциплін актуальності набуває аспект персони педагога (викладача) ЗВО, який координує коопераційно-колабораційну діяльність із студентом-здобувачем лінгвістичних компетентностей та визначає стилістику набуття лексичного фаху під час моделювання аспектів діалогу, що формується на основі кореляції лексичних, мовно-розмовних та синтаксично-мовленнєвих навичок індивіда.

Педагог-викладач, в свою чергу, координує даний процес шляхом надання окремих компонентів до практичної роботи студента-здобувача іншомовних компетентностей (як-от шаблон для розподілу обов'язків під час групування розмовного лінгвістичного проєкту на певну тему). Окремою метою підметоду «Спільне навчально-групове опанування» (Collaborative Learning in Group Projects) є підвищення почуття справедливості для персони студента, адже

заняття відкритого типу надають можливість здобувачеві здійснити самооцінку власних мовно-лінгвістичних компетентностей, а також — безсторонньо оцінити мовні можливості інших членів його групи [34; 35].

Відомо, що основна стратегічна спрямованість навчання говорінню протікає від підготовленого мовлення (на основі зразка) через систему опору до непідготовленого мовлення (без опори на зразок та вербальні опори), коли здобувачі самостійні та вільні у виборі як змісту, так і мовної форми. З розвитком навичок говоріння у здобувачів зменшується необхідність в опорах, однак на початкових етапах опори є ключовим елементом в цьому процесі. У нашому випадку ми використовуємо ілюстративну опору лексичної ментальної карти у вигляді діаграми у разі потреби студента (Рисунок 2).

Практика діалогового спілкування відбулася за наступною схемою. Навчальна група поділяється на різномірні за рівнем знань мікрогрупи, кожна з яких отримує завдання, записане на картках, з приблизно однаковою складністю та обсягом. Викладач безперервно контролює процес навчання та стежить за рівною участю кожного студента, надає допомогу за потребою. Картки складені таким чином, щоб перевірити сформованість і граматичних умінь, які практикувались протягом тематичного розділу. Обов'язковим є використання в діалогах поданих мовних виразів. Потім мікрогрупи обмінюються картками і проводять діалогове спілкування за тією ж схемою, але з дещо зміненим лексичним наповнюванням. За рахунок цього закріплюється сформованість навичок на лексичному, граматичному рівнях, поступово автоматизуються навички діалогового спілкування на задану тему, тобто переходять у стійкі уміння діалогового спілкування, набувають компетенцію говоріння.

TASK: With a partner, act out the roles below, based on the Visual Mind Map. Decide who the Student A and Student B is. Then switch the roles.

<p>Student A. You are the head of the Operation department at the company processing crops. Ask Student B to find out:</p>	<p>Student A. You are the head of the Finance department at the company processing crops. Ask Student B to find out:</p>
---	---

<ul style="list-style-type: none"> - what department he/she works in; - what his/her job is; - which employees he/she works with; - what his/her duties are; - what his/her position is; - how many people there are in the department; - what his/her goals are at work <p>Student B. You are the head of the Marketing department at the company producing agricultural fertilizers. Answer Student A's questions.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - what department he/she works in; - what his/her position is; - which employees he/she works with; - what his/her responsibilities are; - what his/her agribusiness makes; - how many people there are in the department; - what his/her objectives are at work <p>Student B. You are the head of the Research and Development department at the company producing agricultural fertilizers. Answer Student A's questions.</p>
--	--

<p>Student A. You are a possible customer interested in buying poultry. Ask Student B questions to find out:</p> <ul style="list-style-type: none"> - what sphere of agribusiness he/she is in; - what his/her company specializes in; - what principles of production the company follows; - whether his/her company works nationally or internationally; - the period his/her company has been working on the agribusiness market. <p>Student B. You are the owner of the agribusiness producing poultry. You are looking for selling the products of your company. Answer Student A's questions.</p>	<p>Student A. You are a possible investor for a company specializing in dairy products. Ask Student B questions to find out:</p> <ul style="list-style-type: none"> - what size of his/her company is; - what departments there are in the company; - what the company specializes in; - what the agribusiness makes; - what main marketing problems the company has; - what plans for improving the sales of agribusiness production are. <p>Student B. You are the owner of the agribusiness specializing in dairy products. You are looking for an investor. Answer Student A's questions.</p>
--	---

Use language such as:

Nice to meet you here. / Glad to meet you too

Let me ask you (about ...) / Sure.

Good luck. The same to you.

Here's my business card. / And here's mine.

I hope we could do business together. / I think so too. /

I hope to form good business relations with your company.

It was a pleasure to meet you. / It's a real piece of luck to have met you here.

Could we meet to discuss ... / See you.

Результат практичного використання технології Visual Mind Mapping полягає у тому, що відбувається залучення учасників у сферу природного, безпосереднього діалогічного мовлення, навіть з комунікативним рівнем володіння іноземною мовою нижче середнього, та виникає момент скачкоподібного переходу в стан мовної компетенції. З психологічної точки зору, цей момент характеризується тим, що студенти набувають легкість у утворенні фраз англійською мовою, в значній мірі, зникають складності у підборі лексичних одиниць та граматичних форм, слабшає напруженість у процесі слухання та говоріння. Увага студентів перемикається з форми на зміст виказування. Спочатку слабшає, а потім і зовсім зникає психологічний бар'єр, який перешкоджає комунікації. Посилюється зверненість та цілеспрямованість мовленнєвих актів. Мовний механізм студентів знаходиться в динамічному стані.

Висновки

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити такі висновки. На нинішньому етапі підготовка здобувача вищої освіти технічних ЗВО здійснюється в контексті компетентнісного підходу з метою розвитку їх іншомовної комунікативної компетенції. Інструментом досягнення цієї мети в сучасній вітчизняній методиці вибраний комунікативний підхід, який, насамперед, визначає пріоритет в розвитку навичок іншомовного монологічного та діалогічного мовлення, що у здобувачів вищої освіти розглядається як одна з цілей професійної підготовки. Реалізація даного підходу здійснюється різними сучасними технологіями та засобами, одним з яких є інтерактивна технологія візуальних ментальних карт (Visual Mind Mapping).

Аналіз практично-методичного потенціалу зазначеної технології та результатів її використання у навчальному процесі дає вагомі підстави визнати її ефективною за впливом на розвиток навичок іншомовного говоріння, а саме навичок монологічного та діалогічного мовлення здобувачів освіти ЗВО.

В ході аналізу навчально-методичної літератури запропоновано дефініцію ментальної карти як терміну: ментальна карта – це зручна та ефективна техніка візуалізації мислення та засіб альтернативного запису інформації. За своїм діаграмним виглядом ментальна карта – це наочне графічне відображення на папері ходу думок конкретної людини навколо ключового поняття (ядра), своєрідна вербальна, змістовна основа для породження власного зв'язного висловлювання.

В ході розробки та впровадженні в освітній процес процедури складання ментальної карти визначено такі її основні функції: обробка значного обсягу інформації; структурування даних для кращого засвоєння інформації; візуалізація інформації; формування цілісного уявлення про тему або проблему, що вивчається; ефективне збереження інформації; програмування висловлювання.

В процесі імплементації методології візуальних ментальних карт / візуального ментального картографування було виокремлено основні етапи розвитку монологічного мовлення: – ознайомчий (надання повної інформації здобувачам про «ментальну карту», список серверів, де можна ознайомитися з принципами її побудови, та проведення тренувальної роботи з відпрацювання лексики за темою, що вивчається, на основі складеної викладачем ментальної карти в якості зразка); – підготовчий (пояснення та аудиторна практика використання лексичної ментальної карти у режимі «викладач–здобувач освіти» у непідготовленому монологічному мовленні; складання студентами власних ментальних карт як опори для презентації власного монологу в ході самостійної позааудиторної домашньої роботи); – презентаційний (демонстрація монологу у ході рольової гри та взаємне оцінювання умінь монологічного мовлення одногрупниками та викладачем).

На основі впровадження в освітній процес інтерактивної технології Visual Mind Mapping запропоновано таку розробку критеріїв оцінювання іншомовного монологічного мовлення: час мовлення (не менше двох хвилин), швидкість мовлення (достатня, без зайвих пауз), обсяг мовлення (не менше 15-ти речень),

послідовність і логічність розкриття ідеї, вільне мовлення (студент говорить зв'язними реченнями, не зчитує їх з тексту, а формулює самостійно), лексична та граматична коректність мови (мовлення переважно без помилок з використанням вивченої лексики та структур, поодинокі помилки не заважають комунікації).

Апробація розроблених засобів оцінювання монологічного мовлення за вивченою темою на основі складених ментальних карт показує, що в навчанні іноземній мові слід виокремити особливий тип ментальної карти – лексичної ментальної карти, принципам складання та критеріям оцінювання якої слід навчати і викладачів іноземних мов, і студентів, які використовують даний інструмент візуалізації на заняттях. Запропоновані в нашому дослідному навчанні інструменти оцінювання лексичних ментальних карт, а також методика їх використання для розвитку монологічного та діалогічного мовлення зарекомендували себе практичними, ефективними та наочними, що доводить можливість застосування подібних інструментів в навчально-освітній процес у викладанні іноземних мов та для оцінки якості та рівня знань здобувачів освіти.

В процесі розвитку навичок діалогічного мовлення з використанням технології Visual Mind Mapping студенти набувають легкість у утворенні фраз англійською мовою, в значній мірі, зникають складності у підборі лексичних одиниць та граматичних форм, слабшає напруженість у процесі слухання та говоріння. Увага студентів перемикається з форми на зміст виказування, що свідчить про динамічність мовленнєвих актів та розвиток навичок говоріння.

Резюмуючи вищесказане зазначимо, що технологія візуального картографування (Visual Mind Mapping) виявляється результативною в освітньому процесі, так як на всіх етапах роботи відбувається активізація творчої та розумової діяльності студентів, формування у них креативності, мотивації та інтересу до навчання, розвиток вмінь і навичок групової та самостійної роботи. Також використання ментальних карт дає перспективу урізноманітнити навчальний процес, по-новому організовувати аудиторну та позааудиторну роботу.